УДК 620.91:339.13

Дмитро Вячеславович БУСАРЄВ

молодший науковий співробітник,
відділ фіскальної політики, податкових та митних платежів,
Міністерство фінансів України
ДННУ Академія Фінансового Управління
вул. Дегтярівська, 38-44, м. Київ, 04119, Україна,
E-mail: busarevdv@gmail.com
Телефон: +380672345428

ГЛОБАЛЬНА МОНОПОЛІЗАЦІЯ СВІТОВОГО РИНКУ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Бусарєв, Д. В. Глобальна монополізація світового ринку енергетичних ресурсів [Текст] / Дмитро Вячеславович Бусарєв // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. – Том 16. – № 1. – С. 39-47. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню процесів глобальної монополізації ринку енергетичних ресурсів як одного з наймасштабніших сегментів світового сировинного ринку.

У результаті дослідження розкрито сучасний характер діяльності нафтогазових ТНК з обґрунтуванням їх домінуючої ролі у розвідці, видобутку, переробці, транспортуванні та реалізації енергетичних продуктів. Детальний аналіз позицій нафтогазових компаній на світовому ринку, проведений у статті, дозволяє стверджувати, що вони становлять доволі неоднорідну масу і містять три основні групи за критеріями масштабів та рівня диверсифікації діяльності, ступеня державної участі в капіталі, типу організаційної і виробничої структур, а також рівня та механізмів державного регулювання діяльності. Першу з них презентують найбільші державні нафтогазові компанії, які спеціалізуються здебільшого лише на видобутку енергетичних ресурсів. До другої групи операторів світового енергетичного ринку належать спеціалізовані державні і приватні неінтегровані нафтогазові компанії, а також ті, які функціонують у складі великих енергетичних і хімічних концернів. Третю групу транснаціональних структур світового енергетичного ринку представляють вертикально інтегровані нафтогазові компанії державної і приватної форм власності, які завдяки великомасштабній інвестиційній діяльності функціонують як у країнах базування, так і в приймаючих державах.

Також у статті проаналізовано основні напрямки модернізації стратегій діяльності енергетичних компаній, визначено рівень їх ринкової капіталізації та транснаціоналізації. Завдання дослідження полягає в аналізі процесів глобальної монополізації ринку енергетичних ресурсів, оцінці масштабів діяльності провідних нафтогазових компаній світу, їх класифікації та перспектив розвитку.

Ключові слова: *транснаціоналізація; глобальна монополізація; ТНК; паливно-енергетичні ресурси; індекс транснаціоналізації; корпоративні стратегії; компанії-мейджори; корпоративне інвестування.*

Дмитрий Вячеславович БУСАРЕВ

ГЛОБАЛЬНАЯ МОНОПОЛИЗАЦИЯ МИРОВОГО РИНКА ЕНЕРГЕТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ

Аннотация

Статья посвящена исследованию процессов глобальной монополизации рынка энергетических ресурсов как одного из наиболее масштабных сегментов мирового сырьевого рынка.

В результате исследования раскрыт современный характер деятельности нефтегазовых ТНК с обоснованием их доминирующей роли в разведке, добыче, переработке, транспортировке и реализации энергетических продуктов. Детальный анализ позиций нефтегазовых компаний на мировом сырьевом ринке, проведенный в данной статье, позволяет утверждать, что они являют собой довольно неоднородную массу и включают три основных группы по критериям масштабов и уровня диверсификации деятельности, степени государственного участия в капитале, типа организационной и производственной структур, а также уровня и механизмов государственного регулирования д еятельности. Первую из них представляют наиболее крупные нефтегазовые компании, которые

© Дмитро Вячеславович Бусарєв, 2014

специализируются в основном лишь на добыче энергетических ресурсов. Ко второй группе операторов мирового энергетического рынка принадлежат специализированные государственные и частные неинтегрированные нефтегазовые компании, а также компании, которые функционируют в составе крупных энергетических и химических концернов. Третья группа транснациональных структур мирового энергетического рынка состоит из вертикально интегрированных нефтегазовых компаний государственной и частной форм собственности, которые благодаря масштабной инвестиционной деятельности функционируют как в странах базирования, так и в принимающих государствах.
Также в статье проанализированы основные направления модернизации стратегий деятельности энергетических компаний, определен уровень их рыночной капитализации и транснационализации. Задание исследования заключается в анализе процессов глобальной монополизации рынков.

Ключевые слова: *транснационализация; глобальная монополизация; ТНК; топливно-энергетические ресурсы; индекс транснационализации; корпоративные стратегии; компании-мейджоры; корпоративное инвестирование.*

Dmytro Vyacheslavovyich BUSARYEV

Junior Research Scientist,
Department of Fiscal Policy, Tax and Customs-duties,
Ministry of Finance of Ukraine
Academy of Financial Management
E-mail: busarevdv@gmail.com
Phone: +380672345428

GLOBAL MONOPOLIZATION OF THE WORLD ENERGY RESOURCES MARKET

Abstract
The article investigates the processes of global energy market monopolization as one of the largest segments of the global commodity market.
As a result of the research it has been disclosed the modern nature of the oil and gas TNC with the justification for their dominant role in the exploration, production, refining, transportation and sale of energy products. Detailed analysis of oil and gas companies positions at the global commodity market, that has been done in the article indicates that they are (oil and gas companies) not in inhomogeneous base. They include three main groups by scale measure and level of activity diversification, the degree of the government involvement in capital, types of organization and manufacture structures and also levels and mechanisms of governmental activity regulation. The first group is being presented by the largest oil and gas companies that specialize mainly on the extraction of energy resources. The second group is presented by the world energy market operators that belong to specialized public and private not-integrated oil and gas companies as well as companies that operate as a part of major energy and chemical companies. The third group of transnational structures of the global energy market are vertically integrated oil and gas companies that belong to public and private forms of ownership, which, with a help of large-scale investment activities operate in their home countries and in a host country.
Also in the article the main directions of modernization of strategies of energy companies have been analyzed. It has been determined the level of their market capitalization and transnationalization. Among the main tasks of the research we can single out the necessity to analyze the processes of global market of monopolization of energy resources, and the need to assess the extent of the activities of the leading oil companies in the world, the requirement to analyse their classification and development prospects.

Keywords: *transnationalization; global monopolization; fuel energy resources; transnationalization index; corporate strategies; major companies; corporate investment.*

JEL classification: N70, Q40

Матеріальною основою фундаментальних процесів диверсифікації світового енергетичного ринку є зростаюча концентрація капіталу й виробництва, яка на початку XXI ст. набула характеру глобальної монополізації. Ця провідна тенденція розвитку світового ринку енергетичних ресурсів знаходить своє вираження у діяльності сучасних нафтогазових ТНК, котрі не лише формують глобальні мережі розробки та видобування енергетичної сировини, але й усталені канали її переробки, транспортування, збуту та маркетингу, формуючи у такий спосіб основні пропорції енергетичного сегменту глобального ринку.

Речовий зміст глобальної монополізації світового ринку енергетичних ресурсів визначається нині пануванням кількох десятків найбільших нафтогазових ТНК, які на основі нарощування капіталізації, системної диверсифікації своєї діяльності, реалізації масштабних інвестиційних проектів в енергетичній

сфері, а також злиттів і поглинань сконцентрували у своїх руках колосальні активи, матеріально-сировинний ресурс, передові інноваційні технології, а також посідають домінуючі позиції на глобальному фондовому ринку. Завдяки цьому у світовому господарстві сформувався плановий господарський механізм виробництва та розподілу енергетичних продуктів, який за умов відсутності лібералізаційних механізмів лежить в основі встановлення монопольних цін на них.

На сьогодні монополізація світового ринку енергетичних ресурсів досягнула свого найвищого рівня, підтвердженням чого є той факт, що його основні сегменти поділені між дуже обмеженим колом компаній-гігантів – так званими нафтогазовими «мейджорами». До них, за версією «The Financial Times», належать «Exxon Mobil», «Total S. A.», «Royal Dutch Shell», «British Petroleum», «Chevron», «Conoco Phillips», а з 2007 р. до цього списку додались «Сім нових сестер» з числа компаній країн – нових впливових учасниць світового енергетичного ринку – саудівська «Saudi Aramco», російська «Gazprom», китайська «China National Petroleum Company», іранська «National Iranian Oil Company», венесуельська «Petroleos de Venesuela S.A.», а також бразильська «Petrobras» та малайзійська «Petronas» [1]. Наприклад, у компанії «Royal Dutch Shell» співвідношення нафтових і газових активів становить 50:50 %, а у компанії «British Petroleum» - 60:40 %, що свідчить про охоплення їхньою діяльністю основних сегментів енергетичного ринку та дає підстави кваліфікувати нафтогазові ТНК як основних *суб'єктів* глобального енергетичного ринку.

Характеризуючи процеси глобальної монополізації світового енергетичного ринку, слід зазначити, що її суб'єктна структура останніми десятиліттями певним чином диверсифікувалась. Детальний аналіз позицій нафтогазових компаній дозволяє стверджувати, що вони становлять доволі неоднорідну масу і містять три основні групи за критеріями масштабів та рівня диверсифікації діяльності, ступеня державної участі в капіталі, типу організаційної і виробничої структур, а також рівня та механізмів державного регулювання діяльності.

Першу з них презентують найбільші державні нафтогазові компанії, які спеціалізуються на видобутку енергетичних ресурсів. Це – нафтогазові «левіафани» держав групи ОПЕК (іранська «NIOC», кувейтська «KPC», венесуельська «PDV», катарська «Qatar Petroleum», індонезійська «Pertamina», лівійська «Libya NOC» та ін.) та компанії держав, де зберігається високий рівень державного регулювання та централізації енергетичного сектору (мексиканська «Pemex», китайська «Petro China», малайзійська «Petronas» та ін.) (табл. 1).

Таблиця 1. Запаси вуглеводнів найбільших нафтогазових компаній світу у 2009 р. [2, с. 296]

Ранг	Компанія	Країна базування	Розвідані запаси нафти, млн барелів	Розвідані запаси природного газу, млрд футів^3	Загальні резерви у нафтовому еквіваленті, млн барелів
1	National Iranian Oil Company	Іран	137620	1045670	316367
2	Saudi Arabian Oil Company	Саудівська Аравія	25990	263000	304857
3	Qatar General Petroleum Corporation	Катар	25410	899325	179141
4	Iraq National Oil Company	Ірак	115000	119940	135503
5	Petroleos de Venezuela S.A.	Венесуела	99377	175970	129457
6	Abu Dhabi National Oil Company	ОАЕ	922	198500	126132
7	Kuwait Petroleum Corporation	Кувейт	101500	63000	112269
8	Nigerian National Petroleum Corporation	Нігерія	37200	185280	68872
9	National Oil Company	Лівія	44270	54362	53563
10	Sonatrach	Алжир	12200	159000	39379
11	Gazprom	Російська Федерація	0	171176	29261
12	Rosneft	Російська Федерація	18058	28816	22984
13	Petronas	Малайзія	5520	82096	19554
14	Lukoil	Російська Федерація	13696	23	13700
15	Petroleos Mexicanos	Мексика	10676	16815	13550

А загалом, як свідчать дані, наведені на рис. 1, у таких країнах, як Ангола, Нігерія, Ємен, Лівія та Індонезія, середня частка нафтових доходів, яка перерозподіляється на користь держави, стабільно перевищує 70 %, що засвідчує переважання з-поміж ТНК цих країн державних нафтогазових компаній.

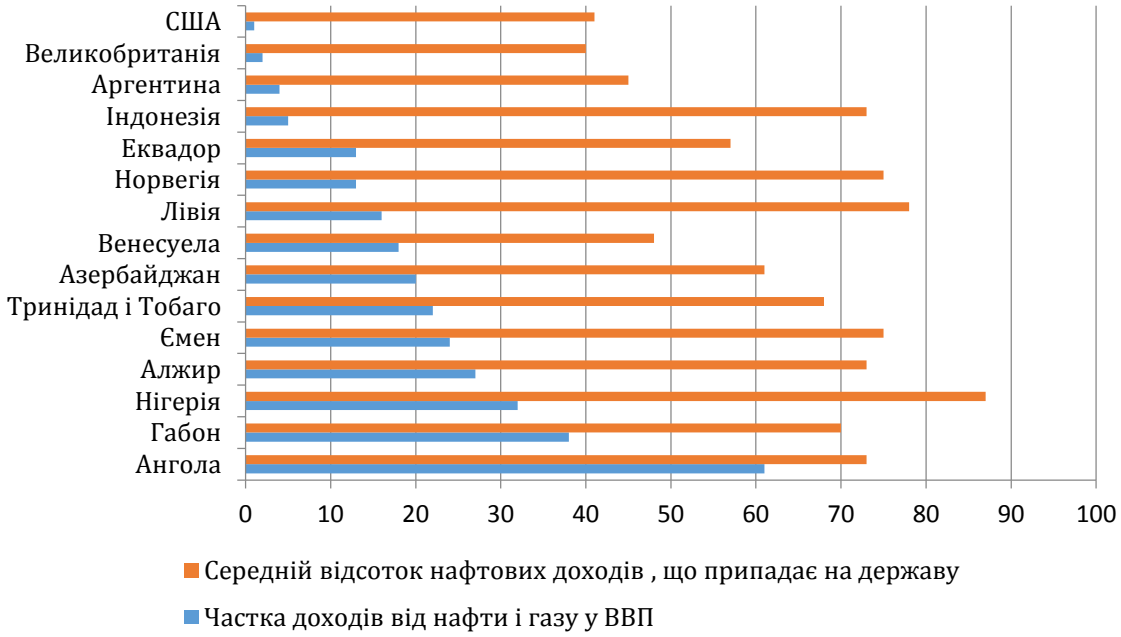

Рис.1. Залежність країн від нафтових доходів і частка доходів, що припадає на державу [3, с. 59]

До другої групи операторів світового енергетичного ринку належать спеціалізовані державні і приватні неінтегровані нафтогазові компанії, а також компанії, які функціонують у складі великих енергетичних і хімічних концернів. Наприклад, у Канаді такі компанії добувають близько третини сукупного обсягу нафти, у США – 40 % нафти і 65 % газу [4, с. 47].

Однак найбільше репрезентовані тут російські нафтогазові компанії, які хоча й мають низький рівень ринкової капіталізації, однак завдяки використанню інноваційних технологій у добуванні паливної сировини можуть ефективно освоювати невеликі за розмірами або важкодоступні родовища вуглеводнів, експлуатувати родовища на завершальній стадії розробки, працювати в складних гірничо-геологічних умовах. Іншими словами, добуваючи паливну сировину з тих родовищ, які не цікавлять великі компанії, такі фірми забезпечують більш раціональне використання природних ресурсів країн. Очікується, що на період до 2015 р. завдяки гнучкій системі державної підтримки російських неінтегрованих компаній нафтогазового сектору вони щорічно добуватимуть до 100 млн тонн нафти.

І, нарешті, третю групу транснаціональних структур світового енергетичного ринку представляють вертикально-інтегровані нафтогазові компанії державної і приватної форм власності, які завдяки великомасштабній інвестиційній діяльності функціонують як у країнах базування, так і в приймаючих державах. Саме ці ТНК формують «становий хребет» глобальної монополізації світового енергетичного ринку, здійснюючи у великих масштабах фінансування розробки нафтогазових родовищ, розвитку транспортної інфраструктури та переробки енергетичних ресурсів. При цьому найбільші світові запаси вуглеводнів сконцентровані у таких ТНК, як «BP», «Exxon Mobil», «Total», «Royal Dutch Shell» та «Chevron», які входять нині до Топ-5 світових нафтогазових гігантів (табл. 2).

Якщо характеризувати специфіку формування вертикально інтегрованих нафтогазових компаній за країнами, то слід зазначити, що лідером цих процесів стали ще в кінці XIX ст. США, відразу ж після закінчення громадянської війни. Гостра потреба нафтової і нафтопереробної промисловості цієї країни у великомасштабному нагромадженні капіталу для реалізації крупних проектів у енергетичній сфері стала причиною заснування великих об'єднань монопольного типу, які буквально за кілька років перетворились на ключових суб'єктів енергетичного ринку спочатку на національному, а потім на інтернаціональному рівнях. З-поміж них слід особливо відзначити таких гігантів американської нафтогазової промисловості, як компанії «Standart Oil» (заснована у 1870 р.) та «South Improvement Company» (1872 р.), які вперше в історії світової нафтової промисловості вдались до об'єднання в межах однієї компанії закупівлі сировини, її переробки та дистрибуції готової продукції споживачам. Більше того, компанія «South Improvement Company» активно використовувала фінансовий механізм вертикальної інтеграції, об'єднавши в єдиний картель залізничну систему США та нафтопереробні

заводи. Це дало змогу останнім отримувати не тільки знижки за доставку вантажів, але й відрахування з суми повних тарифів, що їх сплачували переробні, які не входили в структуру картелю.

Таблиця 2. Запаси вуглеводнів ТОП-5 нафтогазових ТНК у 2012 рр., тис. барелів у день [5, с. 94]

Показник	BP	Exxon Mobil	Total	Royal Dutch Shell	Chevron	Всього
Розвідані запаси нафти, млн. барелів на кінець року	4477	12816	5686	5317	4353	32649
Розвідані запаси природного газу, млрд. футів^3 на кінець року	33264	74091	30877	26424	26654	190310
Виробництво сирої нафти	2056	2185	1220	1488	1764	8713
Переробка сирої нафти	2354	5014	1786	2819	1702	13675
Продаж очищених нафтопродуктів	5657	6174	3403	6235	2765	24234
Продаж природного газу, млн футів^3/день	7393	12322	5880	9449	9785	44829

Як результат, уже на початку XX ст. практично 95 % нафтової та нафтопереробної промисловості США [6, с. 12] було монополізовано у формі вертикально інтегрованих структур, а після першого «переділу» американського нафтогазового ринку компанія «Standart Oil» контролювала 90 % американських нафтопереробних потужностей, а також трубопроводи, систему сховищ у Нафтовому районі та основні транспортні засоби [7, с. 50]. Саме це на кілька десятиліть вперед закріпило за цією країною статус найбільшого виробника нафторесурсів, про що свідчить той факт, що у 1940 р. США виробляли 63 % світової нафти, а усі країни Близького Сходу – лише 5 % [1, с. 425].

І, нарешті, в країнах-експортерах нафти вертикальна інтеграція розвивалась в напрямку від добування нафти з пізнішим залученням сфер її переробки та маркетингу готової продукції. Тож найважливішими передумовами цього процесу слід вважати прагнення компаній завоювати зарубіжні ринки кінцевого споживання і зміцнити свої конкурентні позиції у сфері нафтодобування за умов достатньо насиченого ринку та падіння норми рентабельності інвестицій, вкладених в освоєння нових нафтових родовищ.

Дещо в інший спосіб відбувалась інтеграція нафтових компаній країн Західної Європи. Тут лише «British Petroleum» та «Shell» входили у структуру великих міжнародних компаній. Водночас в Італії та Франції ще у 1950-х роках був сформований потужний державний сектор у сфері нафтопереробної і нафтохімічної промисловості, який значною мірою був залежний від постачань сировини від найзначніших нафтових компаній світу. Тож ефективно використавши фактор загострення конкурентної боротьби між нафтовими ТНК і урядами нафтодобуваючих країн, насамперед у Північній Америці, європейські державні і приватні компанії змогли на основі укладення концесійних угод включитись у сферу нафтодобування на території країн-власників енергетичної бази, вертикально диверсифікувавши діяльність своїх ТНК.

Характеризуючи сучасну діяльність вертикально інтегрованих нафтогазових ТНК, слід зазначити, що вони становлять ядро енергетичного технологічного ланцюжка, який поряд з ними містить також незалежні і сервісні компанії сектору апстрім (геологорозвідка), незалежні нафтопереробні заводи сектору даунстрім (збут енергетичних продуктів кінцевим споживачам), а також і такі галузі, як трубопровідний транспорт, танкерний флот, хімічна і нафтохімічна промисловість.

При цьому левову частку капіталізації світового фондового ринку формують саме вертикально інтегровані нафтогазові ТНК. Дані, наведені в табл. 3, свідчать про те, що сукупна ринкова капіталізація першої десятки нафтогазових «мейджорів» станом на 1 серпня 2013 р. становила понад 100 трлн дол. США, що дає всі підстави говорити про нову якість процесів корпоратизації нафтогазових ТНК, які набувають форми «мейджоризації».

Натомість ринкова капіталізація незалежних компаній і компаній, зайнятих постачанням обладнання і послуг, суттєво поступається вертикально інтегрованим компаніям і ставить лише 215 та 135 млрд дол. відповідно. Ще нижчою є капіталізація нафтопереробних компаній (79 млрд дол.), які зосереджені переважно в країнах, що розвиваються, та країнах з новостворюваними ринками [8, с. 8].

Особливу увагу слід звернути також на *середнє значення індексу транснаціоналізації* світових енергетичних компаній, яка становить близько 70 %. Це свідчить про те, що майже 3/4 вартості їх активів, продажів і чисельності персоналу припадає не на країни базування цих ТНК, а на держави, де вони розвивають свою зарубіжну діяльність. Іншими словами, всі ми є свідками *«мейджоризації»*

глобалізаційних процесів в енергетичній сфері, визначальною рисою якої стає трансформація конкурентного ринку в олігополістично монополізований ринок, де базою формування економічних відносин в енергетичній сфері стає глобальна монополізація енергетичного ринку та його узгоджений розподіл між найбільшими ТНК.

Таблиця 3. Ринкова капіталізація найбільших нафтогазових ТНК у 2013 р., млрд. дол. США [7]

Компанія	Ринкова капіталізація
Gazprom	41197,8
Royal Dutch Shell-B	13438,8
Royal Dutch Shell-A	12799,8
Total	9298,0
British Petroleum	8363,8
Exxon Mobil	5009,1
Chevron	2992,9
RYL Dutch SP ADR-B	2716,1
Royal Dutch SP ADR-A	2607,5
BPSPADR	1675,3

Про високий рівень інтернаціоналізації діяльності енергетичних компаній свідчить той факт, що в рейтингу першої сотні найбільших нефінансових ТНК світу, саме їм належить 14 позицій. До числа незмінних лідерів входять, зокрема, «Royal Dutch Shell», «British Petroleum», «Total», «Exxon Mobil» та «Chevron» з вартістю зарубіжних активів 307,9; 270,2; 214,5; 214,3 та 158,9 млрд дол. відповідно (табл. 4).

Загальна ж вартість активів енергетичних ТНК з Топ-100 нефінансових ТНК світу становила у 2012 р. майже 2,5 трлн дол. (з них 1,8 трлн або 71 % за кордоном), сукупні продажі – 2,6 трлн дол. (1,6 трлн, 60 % відповідно), а чисельність зайнятих – 876,5 тис. (583,4 тис., 66 % відповідно).

Що стосується територіальної експансії нафтогазових компаній на глобальному рівні, то вона стала можливою на основі інтенсифікації вивезення ними капіталу. Зокрема у 2012 р. сукупні зарубіжні активи 20 нафтогазових ТНК Російської Федерації досягнули позначки у 111,2 млрд дол. США, а їх необоротні закордонні активи (за якими можна оцінити масштаби ПІІ) – 83,3 млрд дол., 2/3 яких сконцентровані нині в країнах Західної Європи [4]. При цьому у деяких російських нафтогазових гігантів, таких, як «Газпром» та «ІНТЕР РАО ЄЕС», частка європейських активів досягає 100 %.

Колосальними масштабами характеризуються також показники фінансово-господарської діяльності нафтогазових ТНК-мейджорів. Достатньо сказати, що сукупний дохід від реалізації продукції Топ-5 нафтогазових корпорацій протягом 2006-2012 рр. зросла з 1,3 до 1,8 трлн дол. США, вартість продажів – з 1,2 до 1,6 трлн дол., валовий прибуток – з 90,1 до 98,3 млрд дол., а чистий прибуток – з 119,1 до 123,4 млрд дол. США (табл. 5). При цьому безперечні конкурентні переваги за фінансовими показниками демонструє нині американська корпорація «Exxon Mobil» – лідер практично в усіх галузях та сферах нафтової і нафтохімічної промисловості, яка експлуатує промислові об’єкти і реалізує продукцію практично в усіх країнах світу, добуває нафту і природний газ на всіх шести континентах, а її акції вільно обертаються на відкритому фондовому ринку.

А загалом, за оцінками експертів Міжнародного енергетичного агентства, на період до 2030 р., сукупні інвестиційні потреби світової нафтової промисловості становлять 3 трлн дол. США за щорічного показника інвестиційних надходжень у 103 млрд дол. При цьому очікується, що зі збільшенням попиту на енергетичні продукти протягом зазначеного періоду зростатимуть і вартісні обсяги корпоративного інвестування нафтового сектору до 114 млрд дол. США на період 2011-2020 рр. [5, с. 11].

При цьому частка країн ОЕСР в загальних обсягах інвестиційних капіталовкладень нафтових ТНК суттєво перевищує середньосвітовий з причин більш високих витрат на виробництво одиниці продукції, особливо порівняно з сектором upstream в інших регіонах світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Резюмуючи вищенаведене, можна стверджувати, що сучасні процеси економічної глобалізації призводять до того, що ключові тренди розвитку світового енергетичного ринку будуть визначатись діяльністю дуже обмеженого кола транснаціональних гігантів. Більше того, їх чисельність може навіть зменшитись під впливом активізації процесів злиттів і поглинань як одного з найефективніших механізмів забезпечення глобального конкурентного лідерства ТНК енергетичного сектора.

Таблица 4. Енергетичні ТНК, що входять у рейтинг ТОП-100 нефінансових ТНК світу у 2012 р. [9]

Рейтинг за вартістю зарубіж-них активів	Рейтинг за індексом транснаціо-налізації	Корпорація	Країна базування	Активи, млн дол. США		Продаж, млн дол. США		Зайнятість, осіб		Індекс транс-націоналі-зації*, %
				За кордоном	Всього	За кордоном	Всього	Іноземна	Всього	
2	32	Royal Dutch Shell plc	Великобританія	307938	360325	282930	467153	73000	87000	76,4
3	22	British Petroleum	Великобританія	270247	300193	300216	375580	69853	85700	83,8
5	28	Total SA	Франція	214507	227107	180440	234287	62123	97123	52,1
6	45	Exxon Mobil Corporation	США	214349	333795	301840	420714	46361	76900	77,7
9	61	Chevron Corporation	США	158865	232982	132743	222580	31508	62000	58,1
11	51	Eni SpA	Італія	133445	185493	85867	163566	51034	77838	58,8
13	71	Enel SpA	Італія	132231	226878	65966	109098	37588	73702	62,8
37	99	Statoil ASA	Норвегія	71127	140511	27661	121327	2847	23028	60,9
46	19	BG Group	Великобританія	57322	65247	15881	18933	4702	5713	88,5
53	37	Vattenfall AB	Швеція	54165	81269	19208	24710	23864	32794	23,2
57	76	Repsol YPFSA	Іспанія	50749	85806	36804	75728	17023	29985	87,3
76	96	Petronas – Petroliam Nasional Bhd	Малайзія	38907	150435	43228	72853	8653	43266	85,5
94	35	OMVAG	Австрія	33350	40337	34278	54812	22255	29147	74,4
Всього				1780696 71 %	2478165 100 %	1555495 60 %	2615116 100 %	583385 66 %	876547 100 %	X

* *Індекс транснаціоналізації розраховується як середнє з трьох показників: відношення вартості зарубіжних активів до загальної вартості активів, зарубіжні продажі до загальної вартості продажів та іноземна зайнятість до загальної зайнятості.*

Таблиця 5. Динаміка основних фінансових показників ТОП-5 нафтогазових ТНК протягом 2006-2012 рр., млн дол. США [9, с. 95; 10, с. 95]

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
BP							
Дохід від реалізації продукції	274316	291438	367053	246138	308928	386463	388285
Вартість продажів	239763	262626	328843	223818	315343	349826	369299
Валовий прибуток	12331	10442	12617	8365	-1501	12737	6993
Чистий прибуток	22222	18370	25593	13955	-4914	23900	11993
ExxonMobil							
Дохід від реалізації продукції	377635	404552	477359	310586	383221	486429	482295
Вартість продажів	310233	334078	395609	276187	331200	414318	406370
Валовий прибуток	27902	29864	36530	15119	21561	31051	31045
Чистий прибуток	39500	40610	45220	19280	30460	41060	44880
Total							
Дохід від реалізації продукції	193114	217554	264709	183175	211143	257093	257038
Вартість продажів	161111	180888	228327	160582	183570	220415	226511
Валовий прибуток	17227	18603	20806	10811	13559	19590	16787
Чистий прибуток	14776	18063	15576	11782	14014	17088	13740
Royal Dutch Shell							
Дохід від реалізації продукції	318845	355782	458361	278188	368056	470171	467153
Вартість продажів	275086	305801	407740	257368	333059	414778	417112
Валовий прибуток	18317	18650	24344	8302	14870	24475	23449
Чистий прибуток	25442	31331	26277	12518	20127	30918	26592
Chevron							
Дохід від реалізації продукції	210118	220904	273005	171636	204928	253706	241909
Вартість продажів	178072	188630	229948	153108	172873	206072	195577
Валовий прибуток	14838	13479	19026	7965	12919	20626	19996
Чистий прибуток	17138	18688	23931	10483	19024	26895	26179
Всього за Топ-5							
Дохід від реалізації продукції	1374028	1490230	1840487	1189723	1476276	1853862	1836680
Вартість продажів	1164265	1272023	1590467	1071063	1336045	1605409	1614869
Валовий прибуток	90615	91038	113323	50562	61408	108479	98270
Чистий прибуток	119078	127062	136597	68018	78711	139861	123384

Список літератури

1. *Oil&GasMajors [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://www.wikinvest.com/industry/Oil_%26_Gas_Majors?ref=relatedpages*
2. *Поручник, А. М. Україна - Іран: через довіру до партнерства [Текст]: монографія / А. Поручник, М. Сейфоллахі– К.: КНЕУ, 2011. С. 256*
3. *Миловидов, К. Н. Тенденции развития мирового нефтегазового бизнеса. [Текст]: Открытий семинар / К. Миловидов. – М., :«Экономические проблемы энергетического комплекса.» – М., 2006.*
4. *Кадышева, О. В. Малые и средние независимые нефтяные компании как носители конкурентных преимуществ [Текст] / О. Кадышева // Региональная экономика. – 2008. - №27 (84). – С. 43-51.*
5. *OPEC Annual Statistical Bulletin 2013. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdfC. 94.*
6. *Костусєв, О.О. Конкурентна політика в Україні [Текст]: монографія/ О.О. Костусєв. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 12.*
7. *Ергин, Д. Добыча: всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть [Текст] / Д. Ергин ; Пер. с англ./ – М.: Альпина Паблишер, 2012. – С. 50.*

8. *Ергин, Д. Добыча: всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть [Текст] / Д. Ергин ; Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2012. – С. 425.*
9. *Миловидов, К. Н. Тенденции развития мирового нефтегазового бизнеса [Текст] / К. Н. Миловидов // Открытий семинар «Экономические проблемы энергетического комплекса». – М., 2006.*
10. *Leaders & Laggards in Major Integrated Oil & Gas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biz.yahoo.com/ic/ll/120mkt.html.*
11. *Web table 28. The world's top 100 non-financial TNCs, ranked by foreign assets, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR2013/WIR13_webtab28.xls.*
12. *Кузнецов, А. В. Вывоз капитала российскими ТНК: причины доминирования Большой Европы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/11mezhd_otn_kuznecov.pdf.*
13. *OPEC Annual Statistical Bulletin 2010-2011 [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2010_2011.pdfC.95.*
14. *OPEC Annual Statistical Bulletin 2013. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdf С. 94.*
15. *Миловидов К. Н. Тенденции развития мирового нефтегазового бизнеса [Текст] / К. Н. Миловидов // Открытий семинар «Экономические проблемы энергетического комплекса». – М., 2006.*

References

16. *Oil & Gas Majors (n. d.). Retrieved September 15, 2013, from : http://www.wikinvest.com/industry/Oil_%26_Gas_Majors?ref=relatedpages.*
17. *Poruchnik, A. M., Seyfollahi, M. (2011). Ukraine –Iran through a trust to partnership [Ukrayina - Iran: cherez doviru do partnerstva] Kiev: KNEU.*
18. *Milovidov, K. N. (2006). Trends in the global oil and gas business. [Text]: open workshop "Economic issues and energy complex" [Tendentsii razvitiya mirovogo neftegazovogo biznesa: Otkrytiy seminar «Ekonomicheskie problemy energeticheskogo kompleksa]. – Moskow.*
19. *Kadysheva, O. V. (2008). Small and medium-sized independent oil companies as carriers competitive advantages [Malye i srednie nezavisimye neftyanye kompanii kak nositeli konkurentnyh preimushchestv] Moskow: Regionalnaya ekonomika, 27 (84).*
20. *OPEC Annual Statistical Bulletin 2013. (2014). Retrieved May 15, 2014, from : http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdf P. 94.*
21. *Kostusev, O. O. (2004). Competitive policy in Ukraine [Konkurentna politika v Ukrayini] Kiev: KNEU.*
22. *Yergin, D. (2012). The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, and Power [Dobycha: vsemirnaya istoriya borby za neft, dengi i vlast.] Moskow: Alpina Publisher.*
23. *Yergin, D. (2012). The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, and Power [Dobycha: vsemirnaya istoriya borby za neft, dengi i vlast.] Moskow: Alpina Publisher.*
24. *Milovidov, K. N. (2006). Trends in the global oil and gas business: open workshop "Economic issues and energy complex" [Tendentsii razvitiya mirovogo neftegazovogo biznesa: Otkrytiy seminar «Ekonomicheskie problemy energeticheskogo kompleksa]. – Moskow.*
25. *Leaders & Laggards in Major Integrated Oil & Gas. (n. d.) Retrieved May 15, 2014, from : http://biz.yahoo.com/ic/ll/120mkt.html*
26. *Web table 28. The world's top 100 non-financial TNCs, ranked by foreign assets, 2012. (2012) Retrieved May 15, 2014, from : http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR2013/WIR13_webtab28.xls*
27. *Kuznetsov, A. B. Export of capital by russian TNC causes dominance of Greater Europe. [Vyvoz kapitala rossiyskimi TNK: prichiny dominirovaniya Bolshoy Evropy.] (n. d.) Retrieved May 15, 2014, from : http://www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/11mezhd_otn_kuznecov.pdf.*
28. *OPEC Annual Statistical Bulletin 2010-2011 (2011) Retrieved May 15, 2014, from : http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2010_2011.pdf. P.95.*
29. *OPEC Annual Statistical Bulletin 2013. (n. d.) Retrieved May 15, 2014, from : http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdf P. 94.*
30. *Milovidov, K. N. (2006). Trends in the global oil and gas business. [Text]: open workshop "Economic issues and energy complex" [Tendentsii razvitiya mirovogo neftegazovogo biznesa: Otkrytiy seminar «Ekonomicheskie problemy energeticheskogo kompleksa]. – Moskow.*

Стаття надійшла до редакції 15.05.2014 р.